

Khoroshylova I. O. (2021). Rol podatku na prybutok pidpryemstv v formuvanni biudzhetu krainy [The role of corporate income tax in the formation of the country's budget]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryemnytstva*, 2, 196–204. <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2021.27.196>

Kuzminskyi V., Pylypenko O. & Popovych D. (2023). Finansovo-hospodarska diialnist ta podatok na prybutok pidpryemstv: kontroversiini interesy [Financial and economic activities and corporate income tax: controversy of interests]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 4, 20–28. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-20-28>

Minfin. Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini [Gross domestic product (GDP) in Ukraine]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

Openbudget. (2025). *Podatkovi nadkhozhenia* [Tax revenues]. <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>

Tishchenko I. V. & Kushal I. M. (2024). Priami podatky i yikhniy vplyv na finansovyi stan pidpryemstva [Direct taxes and their impact on the financial condition of the enterprise]. *Visnyk Skhidnoukrajinskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, 6, 141–147. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-286-6-141-147>

Yaremko I. Y. & Kvasnytskyi A. M. (2024). Podatok na prybutok pidpryemstv v Ukraini: minusy ta shliakhy vdoskonalennia v umovakh viiny [Corporate income tax in Ukraine: disadvantages and ways of improvement in war conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-161>

Zakonodavstvo Ukrainy. (2025, November 26). Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI (data onovlennia: 26.11.2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Statтя nadïshla do redakcii / Received: 09.12.2025.
Statтю priinyto do publikacii / Accepted: 23.12.2025

Стаття надійшла до редакції / Received: 09.12.2025.
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 23.12.2025

УДК 331.2:311.3

JEL: J26

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-401-410>

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ВИПЛАТ ПЕНСІЙ, У ТОМУ ЧИСЛІ ПРИЗНАЧЕНИХ НА ПІЛЬГОВИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

©2025 ВЕЛИКОІВАНЕНКО Г. І., ТЮПА О. В.

УДК 331.2:311.3

JEL: J26

Великоіваненко Г. І., Тюпа О. В. Аналіз стану та динаміки виплат пенсій, у тому числі призначених на пільгових умовах в Україні

Метою даного дослідження є аналіз стану системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, в тому числі в частині пенсій за віком, що призначаються на пільгових умовах працівникам, які працювали на роботах з (особливо) шкідливими та (особливо) важкими умовами праці. Аналізуючи наукові праці багатьох дослідників цієї тематики, було розглянуто специфічні особливості пільгового пенсійного забезпечення в Україні, проаналізовано основні параметри пенсійної системи в частині пільгових пенсій та чинники, які впливають на її стан. У результаті дослідження було проаналізовано стан функціонування системи пенсійного страхування в частині пенсій, що призначаються на пільгових умовах, визначено основні параметри такої системи та досліджено динаміку їх еволюції за останні роки, а також розглянуто чинники, які мають бути враховані при розробці концепцій реформування пенсійної системи в частині пільгових пенсій. Проведений авторами аналіз показав залежність діяльності пенсійної системи від багатьох чинників, у тому числі від таких, які не є достатньо висвітленими у звітності державних установ. Матеріали, викладені в статті, показують значущість проблематики в частині її впливу на видатки ПФУ і, відповідно, на видатки Державного бюджету України. Автори показують необхідність комплексного підходу до аналізу пенсійної системи України в частині пільгових пенсій, особливо коли йдеться про розробку концепцій її реформування. Такий комплексний підхід має враховувати не лише демографічні складові, а й тенденції щодо детінізації економіки держави, реформування законодавства про банкрутство, політичну, соціальну та воєнну складові. Проведені дослідження окреслюють коло задач, які потребують вирішення для покращення роботи пенсійної системи, і вирішення яких повинно передувати реформуванню пенсійної системи загалом. Матеріали статті можуть бути використані для подальшого дослідження пенсійної системи як в цілому, так і в частині пільгових пенсій.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, пенсійна система, шкідливі умови праці, пенсії на пільгових умовах, списки № 1, 2.

Рис.: 7. **Бібл.:** 18.

Великоіваненко Галина Іванівна – кандидат фізико-математичних наук, професор, завідувачка кафедри штучного інтелекту, моделювання та статистики, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: ivanenko@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6326-3965>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56505513000>

Тюпа Олексій Володимирович – аспірант кафедри штучного інтелекту, моделювання та статистики, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: oleksiy.tyupa@gmail.com

Velykoivanenko H. I., Tyupa O. V. Analyzing the Status and Dynamics of Pension Payments, Including Pensions Granted on Preferential Terms in Ukraine

The aim of this study is to analyze the state of the compulsory State pension insurance system, including old-age pensions granted on preferential terms to employees who have worked in jobs with particularly harmful or heavy working conditions. By reviewing the scholarly works of many researchers on this topic, the study examined the specific characteristics of preferential pension provision in Ukraine, analyzed the main parameters of the pension system regarding preferential pensions, and identified factors affecting its condition. As a result, the study analyzed the functioning of the pension insurance system concerning pensions granted on preferential terms, determined the main parameters of such a system, and examined the dynamics of their evolution over recent years, as well as the factors that must be considered when developing conceptions for reforming the pension system in terms of preferential pensions. The analysis conducted by the authors showed the dependence of the pension system's activity on many factors, including those that are not sufficiently highlighted in the reports of State institutions. The materials presented in the article demonstrate the significance of the issue in terms of its impact on the expenditures of the Pension Fund of Ukraine and, accordingly, on the expenditures of the State Budget of Ukraine. The authors show the necessity of a comprehensive approach to analyzing the pension system of Ukraine in terms of preferential pensions, especially when it comes to developing conceptions for its reform. Such a comprehensive approach must take into account not only demographic components, but also trends regarding the shadowing of the country's economy, the reform of bankruptcy legislation, and political, social, and military components. The conducted research outlines the range of tasks that need to be addressed to improve the functioning of the pension system, and resolving them should precede the reform of the pension system as a whole. The article's materials can be used for further study of the pension system both overall and in terms of preferential pensions.

Keywords: Pension Fund of Ukraine, pension system, hazardous working conditions, preferential pensions, lists No. 1, 2.

Fig.: 7. **Bibl.:** 18.

Velykoivanenko Halyna I. – PhD (Physics and Mathematics), Professor, Head of the Department of Artificial Intelligence, Modeling and Statistics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskiy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: ivanenko@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6326-3965>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56505513000>

Tyupa Oleksiy V. – Postgraduate Student, Department of Artificial Intelligence, Modeling and Statistics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteyskiy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: oleksiy.tyupa@gmail.com

В Україні функціонує система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, принципи, засади і механізми функціонування якої визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1]. Закон України «Про пенсійне забезпечення» [2] гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій. Згідно з чинним законодавством України працівникам, зайнятим на роботах з (особливо) шкідливими та (особливо) важкими умовами праці, призначаються пенсії на пільгових умовах (далі – пільгові пенсії), які фінансуються Пенсійним Фондом України (далі – ПФУ) [3, п. 6.2.]. До запровадження пенсійного забезпечення через професійні та корпоративні фонди покриття витрат ПФУ на виплату та доставку пільгових пенсій здійснюється підприємствами й організаціями до набуття права на пенсію за віком. У разі недостатності зазначених коштів фінансування суми, якої не вистачає для повного покриття витрат на виплату та доставку таких пенсій, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України [1, розділ XV].

Останніми роками спостерігається зростаюча динаміка як фінансування витрат ПФУ на ви-

плату та доставку пільгових пенсій, так і зростання заборгованості підприємств і організацій з відшкодування ПФУ таких витрат, що негативно відображається на витратах Державного бюджету України. Цим зумовлена актуальність дослідження стану та динаміки виплат пенсій, призначених на пільгових умовах в Україні.

Дослідженню різних аспектів даного питання присвячено низку статей українських вчених і науковців. Автори досліджують як світовий досвід пенсійного забезпечення, так і сучасний стан пенсійної системи України в частині пенсій, що сплачуються на пільгових умовах, а також аналізують можливі шляхи реформування пенсійної системи в сучасних умовах. М. М. Шумило [4] проводить аналіз систем пенсійного забезпечення у світі та в Україні, окреслює основні напрямки реформування останньої, спрямовані на оздоровлення пенсійної системи захисту в країні. Т. О. Дідківська [5] проводить класифікацію робіт зі шкідливими та важкими умовами праці та проводить дослідження правових відносин у сфері пенсійного забезпечення працівників, працюючих на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці. І. Ю. Михайлова [6] описує умови пільгового пенсійного забезпечення, виділяє знижений пен-

сійний вік як пільгу для тих працівників, які мали особливий характер роботи та тривалість роботи за умови наявності певної величини спеціального стажу. О. Орловський [7] досліджує специфічні особливості пільгового пенсійного забезпечення.

Більшість проведених наукових досліджень здебільшого присвячується питанням пенсійного забезпечення всіх категорій громадян України, що свідчить про актуальність питання гідного пенсійного забезпечення в цілому. Однак залишається актуальним питання подальшого дослідження стану пенсійного забезпечення пільгових категорій громадян, у тому числі тих, хто працював на роботах з (особливо) шкідливими та (особливо) важкими умовами праці. Результати таких досліджень можуть стати підґрунтям для формування рекомендацій для вдосконалення пенсійної системи в частині пільгових пенсій.

Метою даного дослідження є аналіз стану системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, у тому числі в частині пенсій за віком, що призначаються на пільгових умовах працівникам, які працювали на роботах з (особливо) шкідливими та (особливо) важкими умовами праці.

Початковим етапом дослідження є аналіз динаміки основних параметрів функціонування системи пенсійного страхування, в рамках якого вивчається динаміка та структура певних видатків ПФУ. Дослідження продовжується розглядом специфічних аспектів формування доходів Пенсійного фонду України для пенсійного забезпечення застрахованих осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з (особливо) шкідливими та (особливо) важкими умовами праці за списками № 1, 2. Проаналізовано динаміку надходження коштів від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списками № 1, 2, що складають частину доходів ПФУ. Подальше дослідження проводиться в напрямку виявлення поточних проблем у процесі відшкодування пільгових пенсій, а також можливих потенційних загроз, що можуть призвести до негативних наслідків у подальшому функціонуванні пенсійної системи. Завершується робота розглядом деяких концепцій реформування пенсійної системи в частині пільгових пенсій.

В Україні функціонує система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, принципи, засади та механізми функціонування якої визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1]. Згідно з цим законом першим рівнем системи пенсійного забезпечення є солідарна систе-

ма загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – солідарна система), що базується на засадах солідарності та субсидування і здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду, другим рівнем – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – накопичувальна система), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах. [1, ст. 2, п. 1].

Слід зазначити, що згідно зі Звітами про виконання бюджету Пенсійного фонду України за останні 10 років [8–16] видатки ПФУ регулярно значною мірою фінансуються з Державного бюджету України. Відповідні дані наведено на рис. 1.

Як видно з наведеного рис. 1, спостерігається стійка динаміка зростання видатків ПФУ – з 2014 до 2023 рр. видатки ПФУ збільшилися на 177%. При цьому частина видатків, що покривається з Державного бюджету України, в різні роки становила від 20% до 35%, але темпи зростання є значно вищими – за той самий період ця величина збільшилась на 338%.

При цьому «пенсійне забезпечення застрахованих осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком № 1 та на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці за списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, та за результатами атестації робочих місць, на посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, які відповідно до цього Закону мають право на пенсію на пільгових умовах, здійснюється згідно з окремим законодавчим актом через професійні та корпоративні фонди. До запровадження пенсійного забезпечення через професійні та корпоративні фонди особам, зазначеним в абзаці першому цього пункту, пенсії призначаються за нормами цього Закону» [1, розділ XV, п. 2] і фінансуються Пенсійним Фондом України [3, п. 6.2].

Відповідно до Звітів про виконання бюджету Пенсійного фонду України за період з 2014 по 2023 рр. [8–16] до складу доходів ПФУ в тому числі включаються:

- ✦ кошти від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

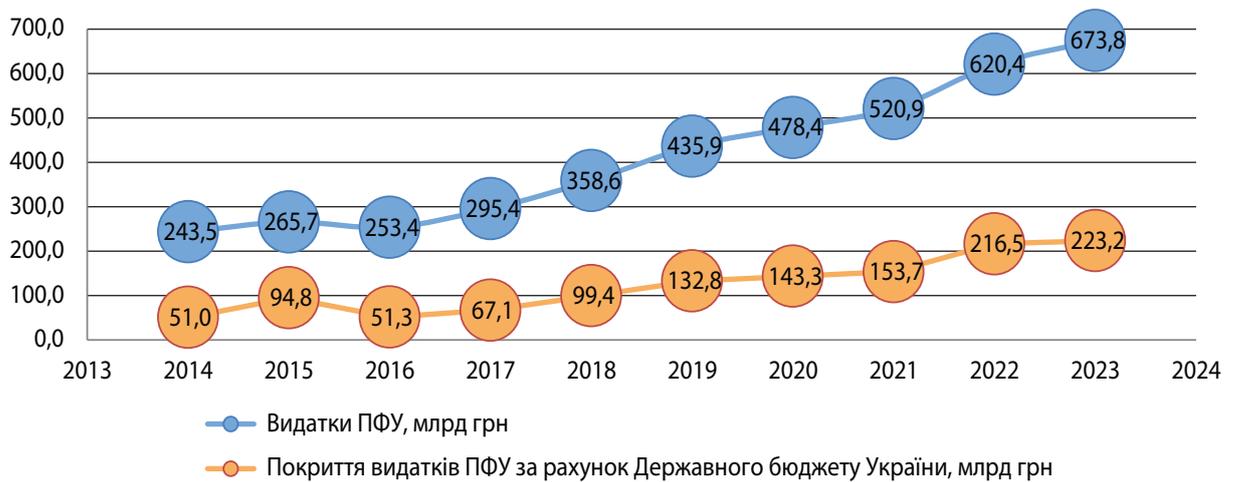


Рис. 1. Видатки ПФУ та покриття видатків ПФУ за рахунок Державного бюджету України, млрд грн (дані за 2020 р. оціночні) ¹

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].

✦ кошти від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, а також працівникам, зайнятим на інших посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах.

Динаміка доходів ПФУ у вигляді коштів від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за такими списками № 1, 2 за період з 2014 по 2023 рр., показана на рис. 2.

Як видно з наведеного рис. 2, спостерігається динаміка зростання доходів ПФУ в частині коштів від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списками № 1, 2 – з 2014 до 2023 рр. такі доходи ПФУ збільшились на 53%.

Довідково доцільно було б відзначити, що заборгованість з відшкодування пільгових пенсій збільшилась на 259% – з 7,7 млрд грн у 2014 році до 27,7 млрд грн у 2023 році. Дані щодо такої за-

боргованості відповідно до звітів про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України наведено на рис. 3.

Згідно зі звітами про роботу Пенсійного Фонду України основними причинами зростання заборгованості стандартно були:

- ✦ зростання заборгованості із заробітної плати;
- ✦ скрутний фінансовий стан державних підприємств;
- ✦ відсутність коштів на відшкодування пільгових пенсій;
- ✦ в останні роки зростає складова заборгованості, що є боргами підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення (за 21,5% у 2019 році до 37,5% у 2023 році) [8–16].

Загрозливою виглядає статистика такої заборгованості – з 2014 по 2023 роки вона зросла більше, ніж у 5 разів. Дані щодо боргів підприємств, які перебувають на різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення, представлені на рис. 4.

На жаль, законодавство України містить мало механізмів, які надають можливість стягнення боргів з відшкодування пенсій Пенсійному фонду України. Так, статтею 45 Кодексу України з процедур банкрутства передбачено, що «Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство».

¹ Дані щодо видатків ПФУ та покриття видатків ПФУ за рахунок Державного бюджету України за 2020 р. не знайдено серед загальнодоступних джерел. Для випадків дослідження часових рядів з пропущеними даними зазвичай застосовується їх заміна на основі аналітичних чи алгоритмічних методів згладжування. Одним із найбільш поширених є використання заміни на основі лінійної функції. У нашому дослідженні тут і далі відсутні дані, розраховані з використанням лінійної функції, побудованої на сусідніх відомих значеннях.



Рис. 2. Кошти від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списками № 1, 2, млрд грн (дані за 2015 та 2020 рр. оціночні)

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].



Рис. 3. Заборгованість з відшкодування пільгових пенсій, млрд грн (дані за 2020 р. оціночні)

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].

а «Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство...». У той самий час необхідність погашення зобов'язань з відшкодування пільгових пенсій настає не одночасно, а по мірі виходу працівників на пільгову пенсію. У зв'язку з цим на дату відкриття провадження у справі про банкрутство та протягом зазначеного терміну для подачі заяви може розглядатись лише заборгованість за вже існуючими розрахунками фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, що підлягають відшкодуванню. Ті ж зобов'язання, які ще не відображені в таких розрахунках в термін, передбачений для подачі заяви, є майже неможливими для стягнення, і стають додатковим навантаженням на бюджет Пенсійного фонду України. Враховуючи те, що такі майбутні зобов'язання можуть

відповідати майбутнім періодам у десятки років, такі додаткові навантаження суттєво відображаються на видатках ПФУ.

Додатковою проблемою, яка є однією з причин зменшення доходів Пенсійного фонду України, є тінізація відносин у сфері зайнятості населення. Керівництвом держави вживаються певні заходи, спрямовані на детінізацію таких відносин – так, згідно з розпорядженням КМУ № 649-р від 05.09.2018 року «Про заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення» передбачається проведення інформаційно-роз'яснювальну кампанію про заплановані заходи та неприпустимість допуску до роботи найманих працівників без оформлення з ними трудових відносин, посилення контролю за оформленням тру-

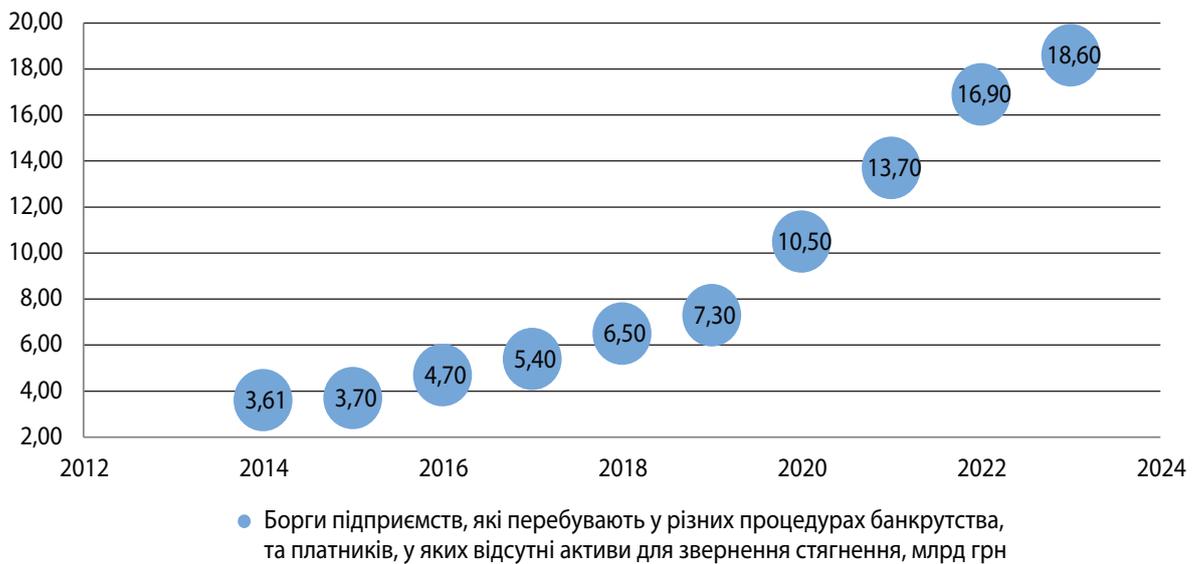


Рис. 4. Заборгованість підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення, млрд грн (дані за 2020–2021 рр. оціночні)

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].



Рис. 5. Кількість осіб, які працюють без оформлення трудових відносин або які мають ознаки можливих порушень законодавства про працю, млн осіб (дані за 2020–2021 рр. оціночні)

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].

дових відносин з найманими працівниками тощо. Незважаючи на це, кількість осіб, які працюють без оформлення трудових відносин або які мають ознаки можливих порушень законодавства про працю, залишається стабільно значною. Дані щодо цього показника наведено на *рис. 5*.

Однак Пенсійним фондом України щорічно проводиться робота з легалізації робочих місць, результатом якої є додаткова мобілізація єдиного соціального внеску до доходів ПФУ (*рис. 6, рис. 7*).

Стратегією відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, схваленою згідно з Розпорядженням КМУ № 821-р від 30.08.2024 року, намічено оперативну ціль зі створення сприятливого регуляторного середови-

ща та дерегуляції шляхом (у тому числі) врегулювання діяльності (детінізації) самозайнятих осіб у частині спрощення та автоматизації обліку, запровадження сприятливого податкового режиму.

Питання про реформування пенсійної системи України в частині пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списками № 1, 2, поставало неодноразово починаючи з 2012 р. і до 2019 р. [17]. Однією з концепцій була відміна існуючого механізму відшкодування (внесення підприємствами та організаціями до Пенсійного фонду плати, що покриває фактичні витрати на виплату та доставку пенсій), натомість пропонувалось ввести новий механізм збору додаткових внесків від роботодавців за поточні періоди роботи на роботах за списками № 1, 2. При розробці концепції реформування за таким підходом можуть бути вра-

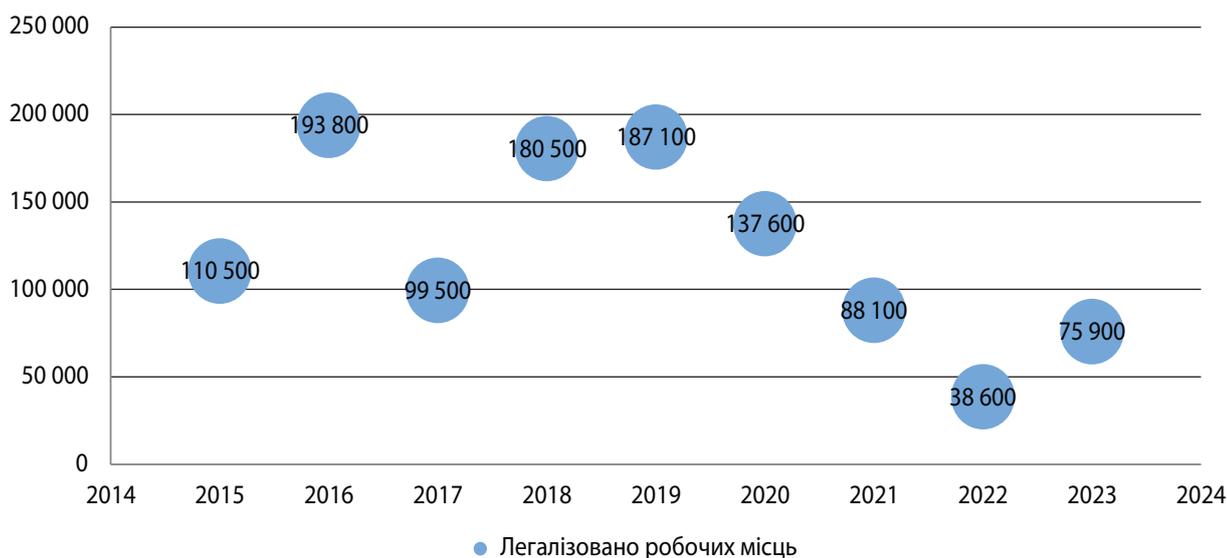


Рис. 6. Легалізація робочих місць, одиниць (дані за 2020–2021 рр. оціночні)

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].

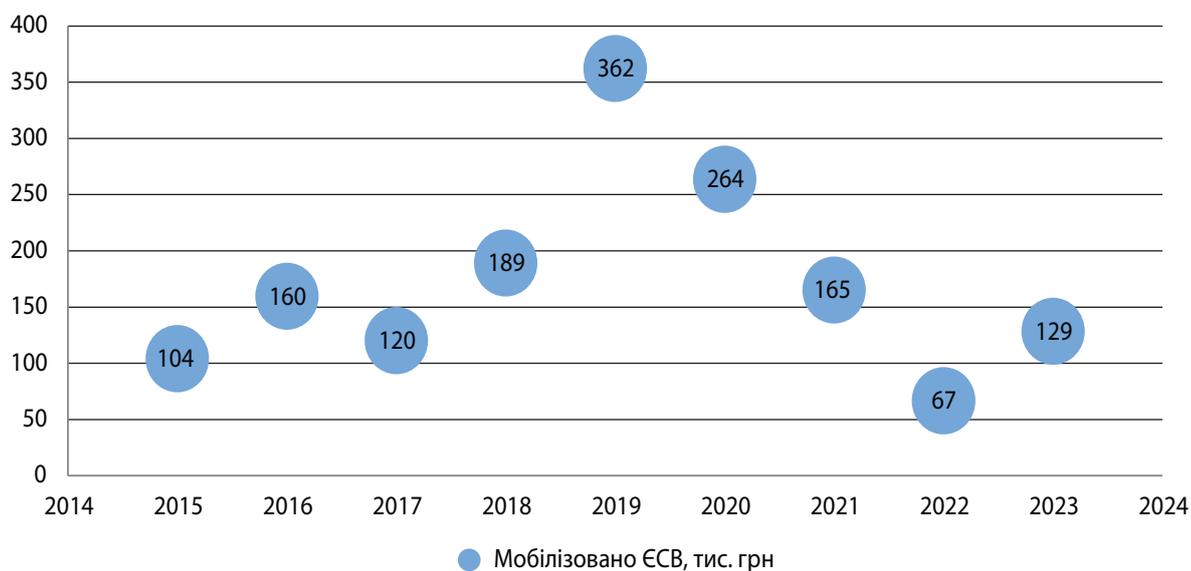


Рис. 7. Мобілізовано ЄСВ, тис. грн (дані за 2020–2021 рр. оціночні)

Джерело: власна розробка авторів за даними [8–16].

ховані працівники, зайняті на роботах за списком № 1 (виробництв, робіт, професій, посад і показників на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці) та списком 2 (виробництв, робіт, професій, посад і показників на роботах зі шкідливими і важкими умовами праці), зайнятість в яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах, які ще не досягли віку, після досягнення якого призначається пенсія за віком на пільгових умовах. Однак існує інша група осіб – це працівники, які вже заробили спеціальний стаж на роботах з (особливо) шкідливими та (особливо) важкими умо-

вами праці та вже працюють на роботах без таких особливостей, але також ще не досягли віку, після досягнення якого призначається пенсія за віком на пільгових умовах. Такі працівники можуть продовжувати заробляти страховий стаж, і по досягненні віку, після якого призначається пенсія за віком на пільгових умовах, мати право на отримання таких пенсій. На жаль, у відкритих джерелах важко знайти інформацію щодо кількісних параметрів цієї групи, але її розмір повинен бути суттєвим, і такі працівники можуть вносити значний внесок у розмір витрат ПФУ на виплату пенсій на пільгових умовах в майбутньому.

Тому завдання визначення величини таких додаткових внесків від підприємств і організацій, зважаючи на наявність і різноманітність описаних у цій статті факторів, які впливають на видатки Пенсійного фонду на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списками № 1, 2, видається доволі складною. Особливих складностей така задача набуває при спробах знайти її рішення, яке б забезпечувало зменшення видатків Пенсійного фонду без надмірного навантаження на роботодавців на перспективу принаймні кількох найближчих десятиліть.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження демонструє наявність великої кількості факторів, які необхідно враховувати при аналізі пенсійної системи України в цілому і в частині пенсій, призначених особам, які працювали на роботах за списками № 1, 2 зокрема.

Зважаючи на результати дослідження, стає очевидним, що для покращення показників доходів Пенсійного фонду необхідно вживати більше заходів для детінізації заробітної плати та легалізації зайнятості.

Аналіз видатків ПФУ показує стрімке зростання та має загрозливі тенденції. При цьому ще більшими темпами зростає також та частина видатків ПФУ, що покривається за рахунок Державного бюджету України. Однією з причин такого ефекту є певне збільшення диспропорції між чисельністю пенсіонерів та застрахованих осіб, що, в тому числі, є не лише наслідком тінізації економіки в цілому, але й підсилюється такими чинниками, як наслідки пандемії з 2019 року та агресія російської федерації.

Законодавством передбачено, що в частині покриття витрат Пенсійного фонду на виплату і доставку пенсій за віком, призначених на пільгових умовах до досягнення пенсійного віку, визначеного статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», підприємства та організації вносять до Пенсійного фонду плату, що покриває фактичні витрати на виплату і доставку пенсій. Заборгованість зі сплати таких внесків зростає, що призводить до додаткового навантаження на Державний бюджет України. Стрімко зростаюча частка відсутності внесків до Пенсійного фонду підприємств та організацій, які перебувають у різних процедурах банкрутства, наводить на думку про необхідність реформування законодавства про банкрутство [18].

Багатосторонній аналіз різних показників пенсійної системи України показує важливість врахування кожного з них при спробах реформування або внесення змін до існуючої законодав-

чої бази у сфері пенсійного забезпечення. Таким змінам і реформам повинна передувати серйозна професійна робота з оцінки пенсійних зобов'язань з метою фінансово-економічного обґрунтування законодавчої ініціативи. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
2. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
3. Постанова Правління Пенсійного фонду України «Про затвердження Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України» від 19 грудня 2003 р. № 21-1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0064-04#Text>
4. Шумило М. М. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 2. С. 76–87. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2017.02.076>
5. Дідківська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008.
6. Михайлова І. Ю. Поняття та умови пільгового пенсійного забезпечення. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 257–264. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1578.pdf>
7. Орловський О. Правова природа модернізації пенсійного забезпечення за віком на пільгових умовах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 102–106. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.17>
8. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік. *Пенсійний фонд України*. 2014. URL: <https://www.pfu.gov.ua/4269-zvit-pro-vikonannya-byudzhetu-za-2014-rik/>
9. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2015 році та План роботи Пенсійного фонду України на 2016 рік. *Пенсійний фонд України*. 2016. URL: <https://www.pfu.gov.ua/3828-zvit-pro-robotu-pensijnogo-fondu-ukra/>
10. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2016 році. *Пенсійний фонд України*. 2017. URL: <https://www.pfu.gov.ua/3902-peredmova-ta-zmist-dozvitu-pro-robotu/>
11. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2017 році, бюджет, пріоритети діяльності та План роботи Фонду на 2018 рік. *Пенсійний фонд України*. 2018. URL: <https://www.pfu.gov.ua/32629-zvit-pro-ro>
12. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2018 році. *Пенсій-*

- ний фонд України. 2019. URL: <https://www.pfu.gov.ua/1534465-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2018-rotsi/>
13. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2019 році. *Пенсійний фонд України*. 2020. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2121276-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2019-rotsi-3/>
 14. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2020 році. *Пенсійний фонд України*. 2021. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2130467-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2020-rotsi/>
 15. Звіт про роботу органів та виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2022 рік. *Пенсійний фонд України*. 2023. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2157200-zvit-pro-robotu-organiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/>
 16. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2023 році. *Пенсійний фонд України*. 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2164882-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2023-rotsi-2/>
 17. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо накопичувальної професійної пенсійної системи» № 4408 від 20 листопада 2020 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70490
 18. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

REFERENCES

- Didkivska T. O. (2008). *Pensiine zabezpechennia pratsivnykiv na robotakh zi shkidlyvymy ta vazhkyumy umovamy pratsi: dys. ... kand. yuryd. nauk* [Pension provision for workers in hazardous and difficult working conditions: PhD thesis in Law]. Kharkiv.
- Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva vid 18 zhovtnia 2018 r. № 2597-VIII [Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures dated October 18, 2018, No. 2597-VIII] (2018, October 18). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
- Mykhailova I. Yu. (2016). Poniattia ta umovy pilhovoho pensiinoho zabezpechennia [The concept and conditions of preferential pension provision]. *Universytetski naukovi zapysky*, 59, 257–264. <http://old.univer.km.ua/visnyk/1578.pdf>
- Orlovskiy O. (2020). Pravova pryroda modernizatsii pensiinoho zabezpechennia za vikom na pilhovykh umovakh [Legal nature of the modernization of old-age pension provision on preferential terms]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 5, 102–106. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.17>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2020). Zvit pro robotu ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2019 rotsi [Report on the work and budget implementation of the Pension Fund of Ukraine in 2019].

- <https://www.pfu.gov.ua/2121276-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2019-rotsi-3/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2019). Zvit pro robotu ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2018 rotsi [Report on the work and budget implementation of the Pension Fund of Ukraine in 2018]. <https://www.pfu.gov.ua/1534465-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2018-rotsi/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2021). Zvit pro robotu ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2020 rotsi [Report on the work and budget implementation of the Pension Fund of Ukraine in 2020]. <https://www.pfu.gov.ua/2130467-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2020-rotsi/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2023). Zvit pro robotu orhaniv ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2022 rik [Report on the work of the authorities and budget implementation of the Pension Fund of Ukraine for 2022]. <https://www.pfu.gov.ua/2157200-zvit-pro-robotu-organiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2024). Zvit pro robotu ta vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2023 rotsi [Report on the work and budget implementation of the Pension Fund of Ukraine in 2023]. <https://www.pfu.gov.ua/2164882-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2023-rotsi-2/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2018). Zvit pro robotu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2017 rotsi, biudzhet, priorityety diialnosti ta Plan roboty Fondu na 2018 rik [Report on the work of the Pension Fund of Ukraine in 2017, budget, priorities of activity and the Work Plan of the Fund for 2018]. <https://www.pfu.gov.ua/32629-zvit-pro-ro>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2016). Zvit pro robotu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2015 rotsi ta Plan roboty Pensiinoho fondu Ukrainy na 2016 rik [Report on the work of the Pension Fund of Ukraine in 2015 and the Work Plan of the Pension Fund of Ukraine for 2016]. <https://www.pfu.gov.ua/3828-zvit-pro-robotu-pensijnogo-fondu-ukra/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2017). Zvit pro robotu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2016 rotsi [Report on the work of the Pension Fund of Ukraine in 2016]. <https://www.pfu.gov.ua/3902-peredmov-ta-zmist-do-zvitu-pro-robotu/>
- Pensiinyi fond Ukrainy. (2014). Zvit pro vykonannya biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2014 rik [Report on the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2014]. <https://www.pfu.gov.ua/4269-zvit-pro-vikonannya-byudzhetu-za-2014-rik/>
- Postanova Pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy «Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok obchyslennia i splaty strakhovalnykamy ta zastrakhovanymy osobamy vneskiv na zahalnooboviazkove derzhavne pen-

siine strakhuvannia do Pensiinoho fondu Ukrainy» vid 19 hrudnia 2003 r. № 21-1 [Resolution of the Board of the Pension Fund of Ukraine "On Approval of the Instruction on the Procedure for Calculation and Payment by Policyholders and Insured Persons of Contributions for Compulsory State Pension Insurance to the Pension Fund of Ukraine" dated December 19, 2003, No. 21-1] (2003, December 19). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0064-04#Text>

Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakikh zakoniv Ukrainy shchodo nakopychuvanoi profesiinnoi pensiinoi systemy» № 4408 vid 20 lystopada 2020 r. [Draft Law of Ukraine "On Amendments to Some Laws of Ukraine Regarding the Accumulative Occupational Pension System" No. 4408 dated November 20, 2020] (2020, November 20). https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70490

Shumylo M. M. (2017). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku systemy pensiinoho zabezpechennia v

Ukraini [Current state and prospects for the development of the pension system in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 2, 76–87. <https://doi.org/10.15407/visn2017.02.076>

Zakon Ukrainy «Pro pensiine zabezpechennia» vid 5 lystopada 1991 r. № 1788-XII [Law of Ukraine "On Pension Provision" dated November 5, 1991, No. 1788-XII] (1991, November 5). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

Zakon Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia» vid 9 lypnia 2003 r. № 1058-IV [Law of Ukraine "On Compulsory State Pension Insurance" dated July 9, 2003, No. 1058-IV] (2003, July 9). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

Стаття надійшла до редакції / Received: 08.12.2025.

Статтю прийнято до публікації / Accepted: 22.12.2025

УДК 336.025:338.24

JEL: M12

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-410-418>

ФІНАНСОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УПРАВЛІНЦЯ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

©2025 СИТНИК Н. С., БЛАКИТА В. В.

УДК 336.025:338.24

JEL: M12

Ситник Н. С., Блакита В. В. Фінансова компетентність управлінця як основа фінансово-економічної безпеки підприємства

У статті досліджено роль фінансової грамотності керівника як системоутворювального чинника фінансової безпеки підприємства в умовах економічної турбулентності, воєнних загроз і змін ринкового середовища. Метою роботи є обґрунтування взаємозв'язку між рівнем фінансових компетенцій управлінця та здатністю бізнесу підтримувати стабільність і стійкість до ризиків. Використано методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення сучасних наукових підходів зарубіжних і вітчизняних дослідників. Визначено, що фінансова грамотність керівника включає комплекс навичок – від бюджетування, управління грошовими потоками та оцінки прибутковості до стратегічного планування, прогнозування ліквідності та мінімізації ризиків. Доведено, що високий рівень фінансових знань формує «фінансовий імунітет» підприємства, знижує імовірність касових розривів, сприяє зростанню прибутковості та підвищує рівень фінансової незалежності. Проаналізовано практичні ініціативи розвитку фінансової грамотності управлінців в Україні та міжнародні освітні програми, що поєднують теоретичну глибину і прикладні інструменти для менеджерів. Метою дослідження є обґрунтування ролі фінансової грамотності керівника як ключового чинника забезпечення фінансової безпеки підприємства, визначення її впливу на стійкість бізнесу до зовнішніх ризиків і формування практичних підходів до підвищення фінансових компетенцій управлінців у сучасних умовах господарювання. У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: метод системного аналізу, логіко-структурний і аналітичний методи, порівняльний аналіз, метод узагальнення. У висновках підкреслено, що фінансова грамотність є невід'ємним елементом стратегічного мислення сучасного керівника, від якого залежить не лише ефективність поточного управління, а й довгострокова фінансова стабільність підприємства. Розвиток фінансової компетентності повинен розглядатися як інвестиція у стійкість бізнесу, корпоративну культуру відповідальності та формування економічної безпеки держави загалом.

Ключові слова: фінансова грамотність, керівник, фінансово-економічна безпека, управління ризиками, управлінський персонал, стратегічне управління, компетенції.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 18.

Ситник Наталія Степанівна – доктор економічних наук, професор, виконуюча обов'язки декана факультету управління фінансами та бізнесу, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: nataliya.sytnyk@lnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4138-9721>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210146193>

Блакита Вікторія Віталіївна – студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: viktorii.blakitya@lnu.edu.ua